

УДК 008. 42:778.3

Цитування:

Кобюк С.В. Інтеграційні чинники формування культури пострадянського простору в добу глобалізації. *Культура і сучасність* : альманах. № 1. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 67-72

Кобюк Світлана Володимирівна, здобувач Київського національного університету культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7007-6519>
svetlana_kob@ukr.net

Kobyuk S. (2020). Integrative factors of the formation of the culture of the post-Soviet space. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 1, 67-72 [in Ukrainian].

ІНТЕГРАЦІЙНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Метою роботи є культурологічний аналіз формування культури пострадянського простору за доби глобалізації. **Методологія дослідження.** Методи дослідження становлять теоретико-інтерпретаційні моделі аналізу механізмів культуротворення в контексті пострадянського простору сучасної культури, зокрема використовується компартивний та системний підходи. Культура повсякдення розглядається в контексті історико-культурних трансформацій посттоталітарної культури. **Наукова новизна** полягає у розкритті особливостей інтерпретації процесів взаємодії культури як рефлексивних настанов, зокрема охарактеризовані холізм (примат системи) як системно-консолідуючий виток та антихолізм (домінанта частини, підсистеми), що свідчить про ініціативи альтерглобалістських рухів з боку національних культур. Доведено, що глобалізацію культури не можна описати лише як екстенсивний ріст технологій презентації інформації. Її суть полягає у гомогенізації та уніфікації діалогу культури. **Висновки.** Визначені чинники інтеграції культур в контексті глобалізаційного пресингу як альтерглобалізаційний проект протидії експансії капіталу та культурної колонізації. Доведено, що універсалізація комунікації та інформаційного простору призводить до надсистемних культурних утворень (виникнення планетарного інформаційного уряду, комунікативної етики, синтетизму рецепції та продукування інформації в інтернеті тощо). Наголошено на формуванні синтетичної культурологічної дисципліни – тоталогії, що дає можливість осмислити процеси глобалізації та інтеграції в пострадянському просторі на основі застосування метакультурного аналітичного інструментарію в рамках теорії великих систем.

Ключові слова: культура, глобалізація, інтеграція, холізм, антихолізм.

Кобюк Светлана Владимировна, соискатель Киевского национального университета культуры и искусств

Интегративные факторы формирования культуры постсоветского пространства в эпоху глобализации

Целью работы является культурологический анализ формирования культуры постсоветского пространства в эпоху глобализации. **Методология.** Методы исследования составляют теоретико-интерпретационные модели анализа механизмов культуротворчества в контексте постсоветского пространства современной культуры, в частности используется компартивный и системный подходы. Культура повседневности рассматривается в контексте историко-культурных трансформаций посттоталитарной культуры. **Научная новизна** заключается в раскрытии особенностей интерпретации процессов взаимодействия культур как рефлексивных установок, в частности охарактеризованы холизм (примат системы) как системно-консолидирующий исток и антихолизм (доминанта части, подсистемы), что свидетельствует об инициативах альтерглобалистских движений со стороны национальных культур. Доказано, что глобализацию культуры нельзя описать только как экстенсивный рост технологий репрезентации информации. Ее суть заключается в гомогенизации и унификации диалога культур. **Выводы.** Определены факторы интеграции культур в контексте глобализационного прессинга как альтерглобализационный проект противодействия экспансии капитала и культурной колонизации. Доказано, что універсалізація комунікації та інформаційного простору приводить к надсистемным культурным образованиям (возникновение планетарного информационного правительства, коммуникативной этики, синтетизма рецепции и продуцирования информации в Интернет и т.д.). Указано на актуальность формирования синтетической культурологической дисциплины – тоталогии, что дает возможность осмыслить процессы глобализации и интеграции в постсоветском пространстве на основе применения метакультурного аналитического инструментария в рамках теории больших систем.

Ключевые слова: культура, глобализация, интеграция, холизм, антихолизм.

Kobyuk Svitlana, candidate of Kyiv National University of Culture and Arts

Globalization and integrative factors of the formation of the culture of the post-Soviet space

The purpose of the article is an analysis of the cultural formation of the post-Soviet space in the age of globalization.

Methodology. The research methods represent theoretical and interpretative models of analysis of the mechanisms of cultural formation in the context of the post-Soviet space of modern culture, in particular, the use of comparative and systematic approaches. The culture of everyday life is viewed in the context of the historical and cultural transformations of the post-totalitarian regime. **The scientific novelty** is to reveal the peculiarities of the interpretation and interaction of cultures as reflective attitudes, in particular characterized by holism (the primacy of the system) as a system-consolidating turn and anti-holism (the dominant part, subsystems), which attests to the initiatives of the anti-globalist movements. It has been proved that the globalization of culture cannot be described only as an extensive growth of information technologies. The essence is to homogenize and unify the exchange of cultures. **Conclusions.** Factors of cultural integration in the context of globalization press are identified as an anti-globalization project to counteract capital expansion and cultural colonization. It is proved that the universalization of communication and information space leads to supra-systemic cultural entities (emergence of planetary information government, communicative ethics, synthesisism of reception and production of information on the Internet, etc.). The emphasis is put on the formation of a synthetic cultural discipline - totalology, which makes it possible to understand the processes of globalization and integration in the post-Soviet space on the basis of the application of meta cultural analytical tools within the theory of large systems.

Key words: culture, globalization, integration, holism, anti-holism.

Актуальність теми дослідження. У сучасній культурологічній літературі існує багато інтерпретацій процесів глобалізації, які набули широкого розповсюдження у світовому співтоваристві. Проте сам феномен глобалізації більшою мірою вивчений в рамках економічної, геополітичної інтеграції і в найменших своїх ознаках він охарактеризований саме в культурі. Культура розуміється суто інструментально – як інституції культури, події, акції в колі глобалізаційних процесів, які охоплюються тими подіями, які визначаються як примат атлантизму, або діалогу Заходу і Сходу. Важливо визначити культурні форми феномена глобалізації та інтеграції як засадничого принципу щодо інтерпретації кожної окремої культури, зокрема йдеться про культуру повсякдення, яка в пострадянському просторі стає потужним чинником глобалізації.

Термін «глобалізація» був широко розповсюджений у 1980 роки і спочатку він пов'язувався з інформаційними технологіями, телекомунікаційним бумом, який удосконалив комунікативне відношення як в метакультурних, так і в іманентних ознаках культури, взаємодіях акторів комунікацій. Слово «актор» ми вживаємо згідно його французької транскрипції, коли означається суб'єкт акту – тобто події, яка здійснює короткотривалий акт комунікативної взаємодії.

На відміну від слова «актор» – лицедій той хто грає, актор – це продуцент, який є суб'єктом, продуцентом акту як комунікативної події. Е.Робертсон ввів в науковий обіг поняття «глобалізація» у 1980-ті рр., адже його тлумачення й досі не є однозначним. Домінанта інформаційних технологій, широкий ланцюг інтерпретацій інформації, який перетворився у

всесвітню павутину, характеризується інтерактивним вибухом взаємодії продуцентів комунікації. Процес глобалізації стає, з одного боку, технологічним засобом прискорення обміну інформації, а з іншого – об'єктом і суб'єктом експансії впливу одних культур на інші.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема культурологічних визначень інтеграції досліджувалася переважно у роботах Е. Морена, Д.Мартена, Ж.-Л. Мецжера, Ф. П'ера, А. Толстоухова та ін. [4; 3; 5], адже мало визначені і аспекти проблеми взаємодії культур як акторів комунікації.

Виклад основного матеріалу. Існує декілька тлумачень глобалізації – соціологічних, економічних, філософсько-інтерпретаційних, культурологічних, цивілізаційних. Цей контекст потребує окремого дослідження. Ми лише зазначимо, що вже в 1990 році в доповідях Римського клубу йшлося про глобалізаційну революцію, тобто про глобалізаційні реалії, які відбулися як розширення географічних координат економічних стосунків, так і модернізації та універсалізації комунікації, яка призвела до виникнення т трансконтинентальних організацій різного типу. Глобалізація стає своєрідним інтерпретативним механізмом для осмислення дуже різних процесів. З одного боку, – це процес активного втручання та експансії як капіталу, так і культури, з іншого боку, – це розширення кордонів комунікації і універсалізація інформаційного простору у всесвіті. Ще більш реальним стає виникнення так званого планетарного простору, планетарної спільноти, або планетарного інформаційного уряду, що конститується у межах суто інформаційних, комунікативних технологій як своєрідна метафора, яка визначає необхідність

універсалізації комунікативних культурних відносин до планетарних.

Отже, глобалізація, як визначає А. Толстоухов: «Являє собою новий етап інтеграційних процесів у світі. Про глобалізацію говорили тоді, коли глибина і масштаби цих процесів, джерела, які треба шукати в більш віддаленому минулому, придбали якісно новий характер, істотним і навіть радикальним чином змінили різні сторони життєдіяльності людини в глобальному масштабі» [5, 113]. Йдеться про своєрідний процес, який поєднує в собі універсалізацію і локалізацію. Універсалізацію – як все більше і більше засвоєння простору комунікації, економічних відносин взаємодії і системного засвоєння тих чи інших просторових реалій діяльності, міжкультурної діяльності і міжнаціональної спільноти різними суб'єктами цього процесу. З іншого – глобалізація завжди виступає зворотним боком будь-якої універсалізації, коли будь-який актор стає лише не продуцентом інформаційних процесів, культурних цінностей, а є окремою особистістю, має своє обличчя.

Зміст тієї чи іншої акції, культурної події, а водночас досвід комунікативних відносин, які мають бути конкурентоздатними і, більше того, інтерактивно визначеними як певне позиціонування і дистанціювання, залежить від акторів комунікації. Отже, глобалізація має передумови «прадистанціонування», за М.Бубером, розшуку всезагальної інтерпретативної парадигми, або горизонту, який свідчить, що є обрієм глобальності, взаємодії, трансформації інформаційного поля та інших процесів. Глобальність стає синонімом універсальності, а універсальність стає синонімом тотальності різного рівня комунікативних відносин, культурної та міжкультурної взаємодії.

Окреслимо пріоритети, що стають засадничими для культурологічного аналізу. Це передусім дискурсивність як самоопис, презентативність, мовленнєва практика взаємодії, інтеграції, що потребує спеціального аналізу. Важливо мовленнєві практики визначити в культурі повсякдення, бо в пострадянському просторі саме вона стає пріоритетним фактором взаємодії культур. Актуалізація дискурсивних практик культурологічного аналітичного інструментарію полягають в тому, що потрібно відійти від суто диференційного – соціологічного або економічного – розуміння глобалізації, інтеграції як в пострадянському просторі, так і в світовому, визначити його в рамках більш широкої тотальності, в рамках тоталогії як системотворчого принципу осмислення холізму (надцілісності) або антихолізму, де частина несе в

собі цілісність і завжди провокує руйнування цієї цілісності.

Холізм завжди пов'язують з тоталітарним суспільством, антихолізм з персоналізмом, суб'єктивними волевиявленнями, але це штучне визначення цих понять. Важливо зазначити, що холізм та антихолізм як принципи осмислення цілісності є системними і надсистемними реаліями, де система існує на межі переутворення у свою протилежність. Антисистемний аспект цілісності, вбудований в систему принципів її самоперевірки на життєздатність, існував, як відомо, від віку. Існував в Давній Русі, тоталітарних системах, коли антисистема, зокрема юродиві на Русі, визначала тип випробування системи на її адекватність, життєздатність. Тобто, йдеться про те, що інтеграція та глобалізація не можуть визначатися як штучні, зовнішні реалії сьогодення мультикультурного і міжкультурного контексту взаємодії. Вони є більш глибинними і більш системно означеними як культурні реалії культуротворення в цілому.

Йдеться про певну культурну тоталогію як метакультурний і філософський інтепретативний інструментарій, який дає можливість в рамках теорії складності та теорії великих систем осмислити процеси глобалізації в пострадянському просторі як своєрідну пост-реальність. В рамках стратегії культурних інтеграцій пострадянського простору можна визначити, що холізм тоталітарного суспільства, тобто примат системи над людиною, над особистістю розхитувався в рамках гострих колізій антихолізму, який призвів до знищення системи спочатку в просторі посттоталітарного культурного будівництва (андеграунд, нонконформізм), а потім вже зламу систем посттоталітарних країн і утворення самостійних національних держав. Отже, виникає тенденція до легітимації нової системи, до утворення нового холізму, який енергійно копіює холізм попереднього зразка.

Тобто неототалітаризм приховується саме в його змістовному сутнісному визначенні та існує в рамках привабливих ознаках інтеграції і т.п. Весь цей простір в суто політичному вимірі є достатньо адекватним, достатньо визначеним, але в культурному вимірі він є надзвичайно складним. Слід від загальних констатацій саморозвитку великих систем перейти до практики, до тої реальності культуротворчості, яка сформувалась як тотальність нового типу, яка найгостріше виявляє себе в культурі повсякдення. Відтак, культура стає активним епіцентром, де діють багато модифікацій різних культурних інтенцій – масова культура, культура споживання,

культура національна, етнокультура, культура професійна тощо.

В. Кізіма пише: «Концепт оновлення (тоталогія) направлений на аналіз цілісності даних, що трансформуються, – тотальностей, котрі розгортаються в собі і залишаються ідентичними собі. Засобом самоідентичності в змінах є ті природні і соціальні об'єкти, що еволюціонують, що самоототожнюються зі всім життєвим шляхом людського «Я», зберігаючи спадкоємність пізнавальних процесів, розвиваються, але не втрачають єдності форми спілкування, наприклад, діалогу, гри і т.п.» [2, 5].

Тобто тоталогія як широкий підхід до дескрипції самоідентичності і самовизначення динамічних систем, які знаходяться в стадії активної трансформації. Проблему опису, дескрипції, інтерпретації складних систем визначає теоретик складних систем французький дослідник Е. Морен, який виголошує концепцію «за межами холізму і редукціонізму»: «І справа тут ні в недооцінці приголомшуючого успіху, котрий мала редукціоніська направленість досліджень. Пошук первинного елемента призвів до відкриття молекули, потім атома, згодом елементарних часток, вивчення взаємодії одиниць, що перевіряє результати цієї взаємодії, дозволяє маніпулювати по суті справами всієї системи, реалізуючи маніпуляцію з її елементами. Протилежна думка полягає в тому, що над організацією простяглася тінь, темрява накрила уявлення про складність, що за роз'яснення редукціоніської науки потрібно) розраховуватися обскурантизмом. Теорія систем відреагувала на редукціонізм в формі розвитку «холізму» і засобами «холізму» або ідеї «цілого». Адже віруючи в своє призначення подолання редукціонізму, перемоги над ним, „холізм” в сутності здійснює редукцію до цілого. Звідси не лише його сліпота до частини як такої і його короткозорість до організації як такої, його нехтування складністю з середини загальної єдності.

Починаючи з цього часу, ціле стає ейфоричним поняттям (оскільки не приділяє значення внутрішнім обмеженням, втраті якості на рівні частин), функціональним, добре налаштованим, оскільки потенціальні внутрішні антагонізми не приймаються до уваги), спрощеним поняттям» [4, 157]. Відтак, формується новітня цілісність, що починається з трансформації, а трансформація визначається саме на елементному рівні. Ці системні констатації дають багато для осмислення процесів, які формуються саме в рамках культурного цілого як мультикультурної ідентичності національних культур у

пострадянському просторі. Говорячи про трансформативність, про мультиреальність великих систем, важливо зазначити, що існують певні стаціонарні стани будь-яких змін. Ці стаціонарні стани в системному просторі, або в системогенезі культуротворення є надзвичайно важливими. Так, наприклад, в масовій культурі вони відзначаються як атрактори, тобто смислороджуючі епіцентри в хаосогенному середовищі культури споживання. Так, в потоці симулятивних змін культуротворення утворюються атрактори як певні зони комфорту реценції, або, навпаки, реальність формується у віртуальному просторі та розуміється більш реальною, ніж вона є.

Цей контекст є культурно визначеним, багатовекторним напрямком інтегративних, глобалізаційних тенденцій, які можна зазначити як економічний, ідеологічний, релігійний та етичний виміри культуротворення. Формується контекст або експансії, або рівночасного партнерства. Тобто, в рамках означених контекстів і міжконтекстуального цілого викривається логіка, так званої, економічної експансії, «вільного ринку», який перетворюється на диктування ринкових умов сильних партнерів більш слабким. Викривається логіка експансіонізму будь-якого типу, логіка доповнювальності різних культурних стратегій, які приходять на правах рівноправного діалогу в будь-який контекст міжкультурних відносин, зокрема це стає актуальним в пострадянському просторі.

О. Зінкевич в статті «Дискусійні питання мультикультурних процесів» констатує, що на сьогоднішній час поняття «глобалізація» виглядає як певна метафора, в яку вкладають кожен свою стратегію. Вона вважає, що глобалізація – це один із шляхів випробування осмислення місії культури в рамках мультикультурного співтовариства. «Якими є шанси України у випадку її негайної євроінтеграції? Вважають, що контакт здійснюватиметься у світі нерівних для обох сторін умов. 1. Європа і Україна перебувають в різних фазах антропогенезу. Європа в стадії демографічного переходу, Україна вперше стверджує себе як етнонаціональна держава. 2. Що при цьому дає Європі інтегрування з Україною? Задоволення націоналістичних устремлень, збагачення старої європейської культури свіжими силами? Інтерес до української культури як до нового екзотичного явища? 3. Що здобуде Україна в найгіршому варіанті? Втратить національну своєрідність, музична культура в розмитому, денационалізованому європейському контексті, втратить етнічну ідентичність своєї

культури. Саме в цьому можливими варіантами поєднання і побоювання деяких дослідників, чи не перетворюють цю країну в околицю простору з центром у Москві, Санкт-Петербургу на околицю великої Європи» [1, 87].

Простір взаємодії визначається в рамках певних альтернатив. Отже, найбільш гармонійною виглядається інтеграція, де кожна із взаємодіючих сторін зберігає свою культуру. Протилежною є асиміляція, колонізація, коли одна із культур створює можливості для іншої культури, яка добровільно адаптує свою культуру під більш привабливу для неї культурну ауру або культурний імідж. Це сепаратизм, коли група, що зберігає свою культуру, відмовляється від контактів з іншопольтурними акторами і залишається на узбіччі культурного діалогу. Маргіналізація, коли культура стає недіючим актором, виходить із діалогу і знаходиться в певному просторі нейтрального очікування, залишаючись в консервованому або в регенеративному вигляді скансену, зберігання своїх уламків. Все це – реалії глобалізації. Чи варто говорити, наскільки ці проблеми є актуальними в контексті сьгоднішніх військових дій між Росією та Україною. Важливо вийти за межі лише політичних дефініцій та побачити як відцентрові, так і центровані тенденції взаємодії акторів глобалізації.

Група французьких дослідників Д. Мартен, Ж.-Л. Мецжер, Ф. П'єр у роботі «Соціологія, глобалізації» надзвичайно проблематизують поле осмислення глобалізаційних процесів. Так, вони пишуть: «XX століття породило надзвичайно прискорене товарне виробництво, яке за останні п'ятдесят років зросло в майже в шість разів. Збільшилось тільки на третину в 1980-90-х рр. Протягом століття спостерігалось також постійне розширення торгівлі між державами, міжнародна торгівля, яка в 1995 році становила 15% обсягу світового виробництва, після Другої світової війни зросла у двадцять разів. Планета, на якій ми живемо, здається ніколи не була такою багатою: насправді ж на ній не було ніколи такої нерівності. Так, нині на Землі налічується понад 1,2 мільярда бідних з доходом менше, як 1 долар на день, і 2,8 мільярда понад 45 % населення світу з доходом менше як 2 долари. В той же час як 1,3 мільярда людей не мають питної води, статки 200 найбагатших людей земної кулі перевищують сукупні доходи 41% населення землі. Яка різниця між Танзанією та компанією «Гольдмен Сакс»? Перша – африканська країна, що заробляє 2,2 мільярда доларів на рік, ділить їх між 25 млн. Жителів. Друга – інвестиційний банк, який заробляє 2,6 мільярдів доларів і розподіляє

основну їхню масу між 161 особою» [3, 6].

Цифри самі по собі свідчать про те, що виникає складна диспозиція і складне позиціонування акторів культуротворення, де Схід – Захід, Південь – Північ – осі, які актуалізують позиціонування в рамках культурного, метакультурного діалогу. Світовий безлад, бідність і нерівність стимулюють різні концепції на кшталт глобалізму, який легітимізує стан речей. Ці автори зазначають, що не скільки проблема бідності, а скільки проблема нерівності потребує легітимації, і тому глобалізація стає саме тим метанаративом, який намагається легітимно визначити пріоритети, коли бідні і багаті живуть на одній і тій же планеті.

Французькі автори визначають основні пріоритети культури повсякдення – нерівність, егалітаризм, елітаризм і водночас – легітимація влади, капіталу, що створює інформаційний пресинг, глобалізаційно-інтегративний контекст, який визначається як експансія, місіонерсько-гуманітарна стратегія тощо. Чого тут більше – авантюризму, месіанізму, чи романтичних сподівань на майбутнє? Важливо розставити акценти – хто стає носієм цінностей, хто визначає ці цінності, як вони презентують той чи інший простір позиціонування акторів світового або міжкультурного діалогу. Романтична вестернізація відступає, коли віртуальна реальність легітимації глобалізації як експансії супердержав замінюється реальними діями цих супердержав щодо встановлення елементарних прав людини в рамках світового співтовариства, включаючи й військові дії.

Одноманітність і однастайність, всезагальність є тим визначенням глобалізації, яка існує як тенденція, як інтепретативний механізм, або та стратегія, яка можлива у майбутньому. Д. Мартен, Ж.-Л. Мецжер, Ф. П'єр також поставили дуже важливу проблему в плані геополітики глобалізаційних інтенцій та метакультурних впливів. Це проблема поняття „третього світу” та інтеграційних процесів, які ініціюються спільно. Північ розглядається вже як сукупна контрсистема позиціонування в діалозі Південь – Північ. Це і спонукає до виникнення величезної низки псевдоглобалізаційних діалогів та псевдоглобалізаційних інтенцій, які можна зазначити лише як егоїстичний, позбавлений будь-якого альтруїзму прагматичний інтерес сильних країн, які надзвичайно гостро і шалено використовують енергетичні ресурси країн Півночі. Виникає багато сценаріїв щодо подальшого налагодження діалогу, який формується в рамках концепцій глобалізації та інтеграції. Одним із уніфікуючих га

гомогенізуючих факторів інтегративних тенденцій в пострадянському просторі є культура повсякдення.

Важливо зазначити, що культура повсякдення визначається на рівні побуту, одягу, декоративно-прикладного мистецтва, домашнього начиння, звичаїв, цінностей, пов'язаних з матеріальним середовищем, що оточує людину. Цей актуальний досвід культуротворення стає інтерпретативним саме як ті темпоральності культури, які визначаються актами одного дня, новинами на телебаченні, зустрічами політичних лідерів тощо. Реальність, яка належить людині кожного дня, позбавлена ідеологічних, політичних ознак тоталітарного суспільства, вже позбавилася мрій економічного благодійності та егалітаризму, який існував у 1990-ті роки. Так, ретельно нав'язувалась думка, що ми дуже схожі на американців, ми завтра станемо такими самими, як вони. Цей експеримент культурницької гомогенізації не вдався.

Номо normalis (людина нормальна), яка позбавилася надлишкового сну, мрій і сновидінь ідеологічного тиску, починає шукати компенсатори глобалістським інтенціям у повсякденні, що виникають в просторі культурних практик, інтерактивних комп'ютерних ігор, реаліті-шоу ТБ програм, починаючи з новин і, закінчуючи філософськими, політичними диспутами, дискусіями. Інформаційно-комунікативний простір повсякдення розгортається як універсум комунікативного зразка. Інтегративні та глобалізаційні тенденції тут іманентно присутні, але вони стерті і не фіксуються як колонізація, щеплення, асиміляція, маргіналізація, або будь-який інший процес, а лише приходять через газети, радіо і ТБ.

Саме в цих рамках темпоральностей кожного дня, саме в цьому вимірі, еквівалентному для всіх країн, формується та нова ідентичність і та спільність національного усвідомлення свого «Я» як актора на рівні країни, корпоративних професійних спільнот, самовизначення особистісного «Я». Людина стає суб'єктом позиціонування цілісності національної культури як альтерглобалістського проекту перед всім світом, перед універсумом, світом уявних і неуявних, можливих і неможливих тенденцій діалогізуючої свідомості соціуму, що даються в просторі комунікації.

Література

1. Зінкевич О.С. Дискусійні питання мультикультурних процесів // Часопис Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського. Науковий журнал. № 1. 2008. С.82 – 89.
2. Кизима В. В. Тоталогія. Київ : Парапан, 2005. 272 с.
3. Мартен Д., Мецжер Ж.-Л., П'єр Ф. Социология глобализации / перекл. з фран. С. Марічева. Київ : „КМ Академія”, 2005. 302 с.
4. Морен Э. Метод. Природа Природы / пер с фр. Е. Н. Князева. Москва : Прогресс-Традиция, 2005. 464 с.
5. Толстоухов А. В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє. Київ : Парапан, 2003. 308 с.

References

1. Zinkevich O.S. (2008). Discussion issues of multicultural processes. Journal of the National Music Academy of Ukraine named after PI Tchaikovsky, 1, 82 - 89. [in Ukrainian].
2. Kizima V.V. (2005). Totalology. Kyiv: Parapan. [in Ukrainian].
3. Martin D., Metzger J.-L., Pierre F. (2005). Sociology of Globalization (E. Maricheva. Trans). Kyiv: KM Academy [in Ukrainian].
4. Martin D., Metzger J.-L., Pierre F. (2005). Sociology of Globalization. Transl. with fran. E. Maricheva. Kyiv: KM Academy, [in Ukrainian].
5. Tolstoukhov A V. (2003). Globalization. Power. Eco-future. Kyiv: Parapan. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 25.02.2020
Прийнято до друку 24.03.2020*